

LANCUSZEK (71) *sb m*

łancuszek (36), **łańcuszek** (15), [**łaćcuszek, łańcuszek, leincuszek, lincuszek**], łancuszek *a.* łańcuszek (20); łancuRejRozpr, KrowObr (5), Leop (2), BibRadz (12), BielSat (4), WujJud, WierKróc, SkarŻyw (3), ReszHoz, ReszList, SiebRozmyśl, KmitaSpit; łańcuszek OpecŻyw, BielKom, RejWiz (5), BielKron (2), Mącz (2), RejZwierc (3); łancuszek : łańcuszek BielRozm (3 : 1).

a jasne (w tym 1 r. błędne znakowanie); e prawdopodobnie jasne (tak w -ek); łe-, le- z tekstów nie oznaczających é.

sg N łancuszek (19). *♦ G* łancuszka (4). *♦ I* łancuszki(e)m (2). *♦ L* łancuszku (6). *♦ pl N* łancuszki (4). *♦ G* łancuszk(o)w (9). *♦ A* łancuszki (17). *♦ I* łancuszkami (4), łancuszki (4); -ami Mącz, ReszHoz, ReszList; -i OpecŻyw, BielKron, SiebRozmyśl; -ami : -i WyprKr (1 : 1). *♦ L* łancuszkach (1) WujJud, łancuszkoch (1) RejWiz.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII i XIX w.

Dem. od „łancuch”; catenula Mącz, Calep, Cn; catella, catellum Cn (71) : OpecŻyw 126v; LibMal 1547/124v; miał [Wulkanus] żonę Wenus boginią/ którą gdy załtał ná łożu z Marfem bogiem/ związał ie subtylnemi łańcułzki/ aż fie nie mogli rużyć z łoża BielKron 24; Mącz 41b; SkarŻyw 166; Były Compánije ex Sycilia, ktore fię łańcułzkami oftrymi nie miłościwie siekli/ z podziwieniem wżyftkich ludzi ReszList 163; Calep 172a; Bijąc bez miłosierdzia miotłami frógiemi/ Biczmi/ á náoftátek łańcułzki oftrémi/ Którémi poránili iego święté ciało SiebRozmyśl H2v; [leincuszek – catena catella J. Honterus 1532 [wyd. 1538: lincussek] LopacSł 596; uzda bez wądziel i łaćcuszek mosiądzewy do uzdy InwMieszcz 1547 nr 18].

W porównaniach (2): Bowiem kto fie rozumem s cnotą nie ípráwuie/ Ieft kotek ná łańcułzku co wżytkim kugluie. RejWiz 47v; Swowolny s tym co w grozie. Witay dobry pácholiku/ A nápoły niewolniku/ Co by kotá ná łańcułzku/ Chowáią cie w tym kożułzku. RejZwierc 232.

Zwrot: »wieść (a. wodzić) na łancuszku (a. łancuszkoch)« [szyk zmienny] (2): O rofkołznelz to Małpy tu po fwiecie chodzą/ Co ná nie ci myfliwcy s tymi sídły godzą. [...] Bo ie łaćno połápác gdy fie pomotáią. A potym ie iáko chcą ná łańcułzkoch wodzą/ A iáko s Kocźkodany ná dziw z nimi chodzą. RejWiz 47v; KmitaSpit A4.

Szereg: »łancuszki albo powrozki« (1): Bráctwá niktore z rożnych kráin Włófkiey ziemie bofo do Rzymu przychodźły ciało fwe zieláznymi łańcułzkami álbo powrołkami wężłowátymi ták bicźuiąc ReszHoz 127.

a. Więzy (1) :

Zwrot: »być w łancuszku« = stracić wolność (1): [gdy mają łowić małpę] Tedy przed nią fie wiążąc zafie odstępuią. Oná zalię przyzedźzy ták ze fie powiąże [...] Zwyklá tżynić tym kśzałtem [!] iák tżłowiek wiązanie/ Zátym iuż więć przychodzi ták w wietzne wieźienie. To ma w pożytku/ Iż ieft w łańcułzku. WierKróc A4.

b. Ozdoba z kosztownego kruszcu lub drogich kamieni; catena PolAnt, Vulg (57) : [Postawa mówi do Justyna] Łańcułzek też áby był ná tobye/ Day z doftátkiem rozumieć o łobie BielKom F4v; KrowObr 130, 131 [2 r.], 239, Ssv; Wianeczek ma ná głowie nadobny perłowy/ Łańcułzek ná nim krzyżyk piękny rubinowy. RejWiz 35v, 53v; Leop 3.Reg 7/17; LAnćułzek sperel Orianfkich

okrągłych wielkich *WyprKr* 30, 9v, 15v, 22, 22v [2 r.]; *BibRadz Ex* 28/14, 25, 39/15, 18, 2. *Par* 3/5 (8); O wagę łie nie łtáray/ odda wzyłtko cáło/ Wždy łie przedłie okrułzkow nam nieco dołtáło. Bogá łie o to žádný/ Złotniczek nie boi/ Kiedy pięknie Sláhcíankę w łáncułzki przyłtroi. *BielSat Cv, Cv; RejZwierc* 114; *WujJud* A4v; *SkarŻyw* 165; *BielRozm* 16, 17; [pas pozłocisty z łeńcuszkiem na złoty tkanicy waży i z tkanicą półtory grz. i półósma skojca *InwMieszcz* 1552 nr 48, 1581 nr 231].

W połączeniach szeregowych (2): *RejZwierc* 57v; Łáncułzki/ perły / złoto/ y pierścionki/ obracáá ná ochędołstwo dułzne/ á dáiąc to vbogim ná wieczne łię bogáłstwo zdobywáá. *SkarŻyw* 13.

W charakterystycznych połączeniach: *łancuszek na szyi nosić* (3); *w łancuszki przystroić* (2); *na łancuszkę nosić*.

Wyrażenia: »łancuszek ze smalcem, smalcowany« [szyk 7 : 2] (8 : 1): *RejWiz* 57; *LAnzufek*. s czarnim a białym smalcem, w nim pięcz stuk. A w kałdei po piączę perełek *WyprKr* 16v, 15v, 16, 21v, 23 [2 r.], 27; Nuż záłię czo owych náłtáło dziwnych pontalikow/ feretow/ łmálcowaných łáncułzkow/ płtrych bieretkow z rozlicznymi czętkámi. *RejZwierc* 57v.

»łancuszek złoty, z szczerego złota« = *catena aurea PolAnt; torques Cn* [szyk 15 : 3] (16 : 2): Łáncułzki złote [*munerulas aureas*] zdiááamy tobie/ nákrapiáne łrebrem. *Leop Cant* 1/10; A miedzi niemi łzą feretkij złote male, łancułkiem drobnym złotem przepłeczone *WyprKr* 32v, 21, 21v, 23, 26v, 28, 29; Ná tym Nápierłniku łpráwifz Łáncułzki iednákie z łzczerego złotá/ plęcioną robotą. *BibRadz Ex* 28/22, *Ex* 28/14, 24, 39/17; *BielKron* 34v; *Mącz* 52c; Zá pierwłzych łat nołły náłze pánie dułzki/ Páćierze Burłztynowe/ nie Złote łáncułzki. *BielSat* D2 [*idem BielRozm* 26], Dv; *BielRozm* 25, 26.

Szeregi: »ni perełki ni łancuszka« (1): Iednáł chodzę by łoktułłká Ni perełki ni łáncułłká *RejRozpr* H3v.

»pierścień, łancuszek« (2): Pátrz zafie co kołzłue kołzulká Perłowa/ Pierścienie/ łáncułzek Złoty/ grołzá nie záchowa. *BielSat* Dv [*idem: pierzcień BielRozm* 25].